

Religija, kalba, kultūra ir politika XI–XX amžiuje

Apie tarptautinį seminarą „Religious Communities and Political Constructions: Balkans, Eastern Europe, Mediterranean (11th–20th Centuries)“

2019 m. spalio 16–18 d. Vilniaus universiteto Istorijos fakultete vyko tarptautinis seminaras, skirtas religinių bendruomenių ir politinių struktūrų santykiams Balkanų, Rytų Europos ir Viduržemio jūros regionuose XI–XX a., „Religious Communities and Political Constructions: Balkans, Eastern Europe, Mediterranean (11th–20th Centuries)“. Seminarą kartu su Vilniaus universitetu rengė net šešios institucijos: Prancūzų mokykla Romoje, Prancūzų mokykla Atėnuose, Prancūzų tyrimų centras Jeruzalėje, Rusijos, Kaukazo ir Vidurio Europos studijų centras (Paryžius), Prancūzijos nacionalinis mokslinių tyrimų centras (Paryžius), Religijų socialinių tyrimų centras (Paryžius), o didžiausią organizavimo našta prisiėmė Laurent Tatarenko (Prancūzijos nacionalinio mokslinių tyrimų centro Ankstyvųjų naujųjų ir naujųjų laikų istorijos institutas), Camille Rouxpetel (Nanto universitetas) ir Liudas Jovaiša (Vilniaus universitetas). Pranešimus skaitė ir diskutavo penkiolika mokslininkų iš Prancūzijos, Vokietijos, Jungtinės Karalystės, Izraelio, Serbijos ir Lietuvos.

Pagrindinis seminaro tikslas buvo atskleisti, kokie santykiai siejo religines bendruomenes (musulmonų, žydų, Rytų ir Vakarų krikščionių) su įvairiomis politinėmis struktūromis, kaip būdavo bandoma susitarti, sugyventi ir spręsti išskylančius konfliktus Rytų Europoje, Balkanuose ir Viduržemio jūros regione. Plačiau seminaro užmojus atspindėjo ne tik labai įvairi problematika, bet ir pasirinkta chronologija – nuo pirmųjų kryžiuočių valstybių įsteigimo XI a. iki „multietninių“ imperijų subyrėjimo Pirmojo pasaulinio karo metais ar XXI a. Vidurio Rytų kontekstų.

Pirmosios dienos pranešimai buvo skirti kalbinėms tradicijoms ir žinojimo sklaidai. Rodrigo Garcia-Velasco (Kembridžo universitetas) aptarė hebrajų, arabų ir lotynų kalbų santykį ir skirtingų teisinių tradicijų raišką Iberijos regiono teisiniuose dokumentuose XI–XII a. Sergejus Temčinas (Lietuvių kalbos institutas) savo pranešime pristatė ir nuosekliai išanalizavo iš hebrajų į rusėnų kalbą verstus tekstus, funkcionavusius XV a.

antrosios pusės Kijeve, ir jų politinę bei kultūrinę reikšmę didelių ambicijų turėjusiems kunigaikščiams, o Vilma Žaltauskaitė (Lietuvos istorijos institutas) analizavo kalbinę padėtį Romos katalikų seminarijose XIX a. Lietuvoje ir atskleidė kalbos, kaip kultūrinės tapatybės elemento, svarbą dvasininkams. Emmanuelis Van Elverdinghe (Liudviko Maksimilijono universitetas, Miunchenas) savo pranešime atskleidė, kaip viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais būdavo sugražinamos (išperkamos iš „nelaisvės“) iš Armėnijos per karus pagrobtos Evangelijos ir kitos liturginės knygos, o Johannesas Pahlitzschas (Johano Gutenbergo universitetas, Maincas) nagrinėjo melkitų atliktus Bizantijos teisyne vertimus į arabų kalbą, kurie liudija „bizantizacijos“ tendencijas ir jų siekį, nepaisant kalbinių skirtumų, įsilieti į Bizantijos kultūrinę ir teisinę erdvę, kartu formuojant savitą ortodoksiškąją tapatybę. Pirmąją seminaro dieną užbaigė Camille Rouxpetel, pristačiusi pranciškonų Šventosios Žemės kustodijos padėtį valdant mameliukams (XIV–XV a.) ir pranciškonų, kaip „toleruojamų svetimųjų“, santykius su popiežiumi, Europos valdovais, vietos krikščionimis ir musulmonais.

Antroji seminaro diena buvo skirta religinių ir politinių struktūrų sambūviui bei konfrontacijai. Jurgita Verbickienė (Vilniaus universitetas) savo pranešime iš naujos perspektyvos pažvelgė į istoriografijoje įsitvirtinusį tolerantiškos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenės vaizdinį ir aptarė krikščionių ir nekrikščionių sambūvio tiek lokaliu, tiek valstybiniu lygiu ypatumus. Bernardas Heybergeris (Socialinių tyrimų aukštoji mokykla, Paryžius), pasitelkdamas konfesionalizacijos koncepciją, pristatė Osmanų valdomos Sirijos skirtingų denominacijų krikščionių tarpusavio santykius, bendruomenių konsolidavimo būdus ir ryšius su valstybe, o Stephenas C. Rowellas (Lietuvos istorijos institutas) analizavo Vilniaus ir Poznanės vyskupo Jono iš Lietuvos kunigaikščių (1499–1538) veiklą ir jo santykį su valdančiąja dinastija. Laurent Tatarenko savo pranešime pristatė Abiejų Tautų Respublikos unitų politinės kultūros bruožus XVII–XVIII a., santykius su ortodoksais ir Brastos unijos reikšmę Respublikos politinėje raidoje. Yusuf Karabicako (McGillo universitetas, Monrealis, Socialinių tyrimų aukštoji mokykla, Paryžius) pranešimas buvo skirtas Osmanų imperijos serbų bendruomenių ir Konstantinopolio patriarchų santykiams bei metropolitų, kaip politinių veikėjų ir tarpininkų tarp valdžios ir ortodoksų bendruomenių, veiklai 1797–1813 m. Dieną užbaigė Goranas Vasinus (Novi Sado universitetas), kuris savo pranešime aptarė antiklerikališkai nusiteikusių serbų liberalų (Svetozaro Mileticiaus bei kitų) ir Serbijos Ortodoksų Bažnyčios konfliktą (1867–1914), kuriame vienodai aktyviai dalyvavo abi pusės.

Paskutinę seminaro dieną savo pranešimu pradėjo Merav Mack (Jeruzalės hebrajų universitetas), atskleidusi, kaip XXI a. Jordanijos Karalystėje siekiama kurti harmoningus krikščionių ir musulmonų santykius bei formuoti naują skirtingų religinių bendruomenių sambūvio vaizdinį. Jolita Sarcevičienė (Lietuvos istorijos institutas), pasitelkdama didelių politinių aukštumų nepasiekusio Merkinės seniūno Antano Kazimiero Sapiegos (1689–1739) dienoraštį, atskleidė šio kilmingojo santykius su skirtingų konfesijų dvasininkija, dominikonais, jėzuitais ir pijorais.

Problemos (bent jau kai kurios), apie kurias buvo diskutuojama šio seminaro metu, fakultete dažniausiai aptariamos tik visuotinės istorijos ar kviestinių profesorių paskaitose. Vis dėlto šis renginys gerai parodė, kad, nepaisant labai specifinių mokslinių interesų,

tiek užsienio, tiek Lietuvos istorikai vartoja tas pačias sąvokas, gali susikalbėti tarpusavyje ir prasmingai diskutuoti. Gausūs klausimai, dažnai užduodami iš paprasčiausio akademinio smalsumo, atskleidė, jog lituanistikos problematika, vis dar menkai pažįstama už Vidurio Rytų Europos regiono ribų, yra įdomi ir aktuali, visų pirma palyginamajame kontekste. Šis labai skirtingų akademinų tradicijų atstovus subūręs seminaras, kuriame nė vienas pranešimas neliko plačiau nepakomentuotas, liudija, kad tokio pobūdžio renginiai yra puiki prasmingų diskusijų, dalijimosi žinojimu ir kitų akademinų kultūrų pažinimo erdvė.

Martynas Jakulis